

บทนำ

การศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาทางคติชนวิทยา (Folklore) ถ้านับช่วงเวลาไม่กี่ทศวรรษมานี้ ผู้สนใจและหน่วยงานบางแห่งพยายามรวบรวมข้อมูลและบันทึกเอกสารไว้เป็นจำนวนไม่น้อย ทั้งที่เป็นประเภทมุขปาฐะและลายลักษณ์ทำให้เราเห็นสมบัติบรรพชนอันล้ำค่า อย่างน้อยเป็นผลให้มีการตื่นตัวเพื่อการอนุรักษ์และศึกษาวรรณกรรมจากอดีตของแต่ละท้องถิ่นให้ขยายแวงดวงกว้างขวางยิ่งขึ้น ดังเช่นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงริเริ่มให้หลวงธรรมภิมันท์ (ถึก จิตรกรถึก) รวบรวมเพลงกล่อมเด็กขึ้นเป็นทางการ แล้วพิมพ์แจกเป็นตัวอย่างให้จังหวัดอื่น ๆ นอกกรุงเทพฯ รวบรวมส่งเข้ามา เมื่อได้เพลงกล่อมเด็กเพิ่มเติมมากขึ้น จึงพิมพ์เพลงกล่อมเด็กเป็นครั้งที่ 2 เมื่อ พ.ศ. 2465 ออกเผยแพร่

ทำนองเดียวกันกับการอนุรักษ์ และการศึกษาวรรณกรรมภาคใต้ทั้งประเภทมุขปาฐะและลายลักษณ์ก็เริ่มกันมาไม่นานนี้เอง จึงนับว่าไม่สายเกินไปที่รวบรวมข้อมูลเหล่านี้ไว้ได้ตามสมควร โดยเฉพาะข้อมูลวรรณกรรมมุขปาฐะนั้นมีความหลากหลายน่าสนใจ ไม่ว่าจะเป็นวรรณกรรมสำหรับเด็ก วรรณกรรมเพื่อการแสดง วรรณกรรมเพื่อความบันเทิง และวรรณกรรมเพื่อพิธีกรรม รวมทั้งสำนวนโวหารล้วนสะท้อนให้เห็นรูปแบบและเนื้อหาบ่งบอกวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์และศักดิ์ศรีของชาวภาคใต้ ที่สำคัญคือการแสดงออกซึ่งภูมิปัญญาชาวบ้านที่สร้างสรรค์วรรณกรรมอย่างน่ายกย่อง ดังตัวอย่างเพลงกล่อมเด็กสะท้อนให้เห็นความลุ่มลึกในความเข้าใจธรรมชาติของชาวบ้านยุคนั้น ที่ปรารถนานิพพานเป็นจุดหมายปลายทาง ดังบทที่ว่า

“คือน้องเหอ	คือพร้าวนาพิเก
ต้นเด็ยโนเน	อยู่กลางเลขี่ฝั่ง
ฝนตกก็ไม่ต้อง	ฟ้าร้องก็ไม่ถึง
อยู่กลางเลขี่ฝั่ง	ไปถึงแต่ผู้มีบุญ”

วรรณกรรมลายลักษณ์ภาคใต้ที่ปรากฏเป็นหลักฐาน เริ่มต้นจากจารึกโบราณคือจารึกหลักที่ 23-29 ซึ่งมีอักษรและภาษาเป็นที่วินิจฉัยได้ เช่นหลักที่ 23 จารึกเมื่อศักราช 697 (พ.ศ. 1318) ใช้อักษรปัลลวะกลายและภาษาสันสกฤต ใจความกล่าวถึงการขอพระเกียรติพระเจ้าธรรมเสตุแห่งอาณาจักรศรีวิชัย ด้านที่สองกล่าวสรรเสริญศรีมหาราชประมุขแห่งราชวงศ์ไศเลนทร์ หลักที่ 24 จารึกระหว่างกลียุคศักราช 4332 (พ.ศ. 1773) ใช้อักษรขอมโบราณและภาษาสันสกฤต ใจความกล่าวถึงพระเจ้าจันทร์ภาณุศรีธรรมราชปัทมวงศ์แห่งเมือง

ตามพรลิงค์ จากตัวอย่างวรรณกรรมลายลักษณ์โบราณนี้แสดงให้เห็นว่าเราได้อิทธิพลตัวอักษร และภาษาเขียนจากอินเดียเป็นหลักสำคัญ รวมถึงแหล่งอารยธรรมโบราณภาคใต้ตั้งอยู่ ณ เมืองตามพรลิงค์ คือจังหวัดนครศรีธรรมราชปัจจุบัน และดินแดนแห่งอาณาจักรศรีวิชัย คือบริเวณอำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานีทุกวันนี้

สมุดไทยหรือสมุดข่อยใช้บันทึกวรรณกรรมนั้น ชาวภาคใต้ส่วนใหญ่เรียกหนังสือสมุด หนังสือนี้มีขึ้นหลังจากชาวบ้านรู้จักทำกระดาษด้วยวัสดุในท้องถิ่น เช่น เปลือกต้นข่อยและ ใบลาน ชาวภาคใต้บันทึกตัวอักษรอย่างอักษรไทยต้นรัตนโกสินทร์ ลักษณะอักษรวิธบันทึก อย่างเสียงพูดภาษาถิ่นได้ นับเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งที่น่าสนใจ นอกจากนี้ใช้อักษรไทยแล้ว วรรณกรรมบางเรื่องและบางเล่มใช้อักษรขอมทั้งภาษาไทยและภาษาบาลี ส่วนรูปแบบมีทั้ง ร้อยกรอง ส่วนใหญ่นิยมร้อยกรองประเภทกาพย์ กาพย์ที่นิยมมากที่สุดคือ “ราบ” หรือกาพย์ สุรางคนางค์เนื้อหาจำแนกได้หลายประเภท เช่น นิทาน คำสอน ตำนาน และ การพยากรณ์ ฯลฯ วรรณกรรมเหล่านี้สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตของชาวภาคใต้ในแง่มุมต่าง ๆ อย่างน่าสนใจ อาทิ สะท้อนให้เห็นค่านิยม โลกทรรศน์ ความเชื่อ ประเพณี รวมทั้งสุนทรียภาพของบทกวีแสดง ออกซึ่งโวหารอันไพเราะคมคาย ถ้อยคำที่สอดร้อยมีความวิจิตรบรรจงที่น่าสังเกตอีกอย่างหนึ่ง คือผู้แต่งมักเป็นกวีนิพนาม ถ้าปรากฏนามก็มักเป็นนามผู้คัดลอก เพื่อหวังสร้างผลงาน เพียรวรรณกรรม และหวังอันสืบผลบุญเป็นสิ่งตอบแทน

นอกจากศึกษาวรรณกรรมภาคใต้ในลักษณะแนวกว้างแล้ว ควรศึกษาในลักษณะ แนวลึกด้วย คือการศึกษาวรรณกรรมเชิงวิเคราะห์ ตัวอย่างวรรณกรรมที่นำมาศึกษานั้นควร เป็นที่รู้จักกันดีในวงวรรณกรรมภาคใต้ และแต่ละเรื่องนั้นควรกระจายอยู่ตามท้องถิ่นหลาย แห่ง ไม่ว่าจะเป็นภาคใต้ฝั่งตะวันตก หรือฝั่งตะวันออกทั้งนี้เพื่อให้ผู้ศึกษาได้เห็นแง่มุมต่าง ๆ จากวรรณกรรมได้เด่นชัด

อีกประการหนึ่งเป็นการยากที่จะสรุปว่าวรรณกรรมเป็นเรื่องเฉพาะจังหวัด เช่น เป็นของจังหวัดนครศรีธรรมราช หรือจังหวัดภูเก็ต เพราะวรรณกรรมทุกเรื่องย่อมมีการ แพร่กระจาย หรือเคลื่อนย้ายไปตามท้องถิ่นต่าง ๆ เท่าที่มีการอ้างว่าเป็นวรรณกรรมจังหวัด นั้น ๆ มักอาศัยการสังเกตถ้อยคำที่บันทึกเสียงเฉพาะจังหวัดหนึ่งจังหวัดใดเป็นหลัก เช่น เรื่องพระวรวงศ์บันทึกตามเสียงพูดของชาวจังหวัดสุราษฎร์ธานี เรื่องพระกายโสดบันทึกตาม เสียงพูดของชาวจังหวัดภูเก็ต เป็นต้น

สิ่งที่ควรมองอีกประเด็นหนึ่งคือ ความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมภาคใต้กับ วรรณคดีไทย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการใช้ถ้อยคำที่พ้องกัน คือเป็นทั้งคำโบราณที่ปรากฏในวรรณคดี ไทย และเป็นคำภาษาถิ่นใต้ที่คงใช้พูดในปัจจุบัน รวมทั้งเนื้อหาของวรรณกรรม เช่น วรรณกรรม

